

2.2. Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas

Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė
El. paštas: a.tvaronaviciene@mruni.eu

Privatinės teisės institutas
Doc. dr. Natalija Kaminskiene
El. paštas: n.kaminskiene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-19-01-07

Santrauka. 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje mediacija šeimos ginčiuose pradėta taikyti privalomai. Straipsnio tikslas – išanalizuoti svarbiausias privalomosios mediacijos taikymo prielaidas bei teisinius veiksnius, galinčius turėti įtakos šio instituto tinkamam funkcionavimui. Darbe glaustai aptariami privalomosios mediacijos paslaugos teikimo sistemos ypatumai, išskiriamos galimos teisinio reguliavimo tobulinimo kryptys. Didelis dėmesys skiriamas mediacijos kaip įstatymu nustatytos privalomos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos Lietuvoje taikymo praktiniams aspektams, mediatorių kvalifikacijos užtikrinimui ir mediacijos valdymo schemos tobulinimui.

Reikšminiai žodžiai: privalomoji mediacija, mediatorius, šeimos ginčai, valstybės garantuojama teisinė pagalba.

Įvadas

2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo dar 2017 m. priimto Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo²⁷ (toliau – Mediacijos įstatymas) nuostatos, įtvirtinančios šio ginčo sprendimo būdo kaip privalomos ikiteisminio ginčų sprendimo tvarkos taikymą šeimos ginčiuose, kurie yra sprendžiami ginčo teisenai. Tai aukščiausias galimas mediacijos institucionalizacijos lygmuo, kurio įgyvendinimui pasirengti buvo skirti 2018–2019 m. Įgyvendinant privalomąją mediaciją Lietuvos teisėje įtvirtinančias įstatymo nuostatas buvo priimti svarbūs poįstatyminiai teisės aktai, užbaigę privalomosios mediacijos paslaugos teikimo sistemos kūrimą. Šio straipsnio tyrimo objektas – privalomoji mediacija – pasižymi galimybe ją vertinti iš skirtingų perspektyvų, tad, be abejojimo, sukelia diskusijų. Temos aktualumas rodo, kad būtina mokslinė šio instituto analizė bei argumentuotas vertinimas.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti svarbiausias privalomosios mediacijos taikymo prielaidas bei teisinius veiksnius, galinčius turėti įtakos šio instituto tinkamam funkcionavimui. Tikslui pasiekti pasitelkti mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės, sisteminis ir loginis metodai.

²⁷ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas. TAR, 2017-07-12, Nr. 12053.

2.2.1. Prielaidos privalomosios mediacijos taikymui Lietuvoje

Mediacija yra vienas iš sparčiausiai besivystančių ginčų sprendimo būdų pasaulyje. Šis procesas yra tinkamas ir puikiai pritaikomas skirtingose kultūrose bei jurisdikcijose.²⁸ Kai kuriose valstybėse mediacija įsitvirtina natūraliai ir yra plačiai taikoma kaip neatsiejama teisinės kultūros dalis (daugelis Afrikos valstybių, Japonija, Kinija, Vietnamas, Australija). Kitose valstybėse tenka imtis papildomų priemonių, kad šis alternatyvus ginčų sprendimo būdas taptų žinomesnis, prigyto ir būtų plačiau taikomas. Šių valstybių grupei priklauso ir Lietuva.

Mediacija civiliniuose ginčiuose Lietuvoje pradėta taikyti dar nuo 2005 m., kai Teisėjų taryba inicijavo bandomąjį teisminės mediacijos projektą. 2008 m. liepos 15 d., įgyvendinant ES Mediacijos direktyvą²⁹, mūsų šalyje buvo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas³⁰, įtvirtinantis neteisminės mediacijos taikymo teisinius pagrindus. Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas mediaciją, tuomet pasirinko liberalųjį reguliavimo metodą ir mediacijos plėtrą patikėjo rinkos dėsniams. Deja, toks įstatyminis reguliavimas neskatino platesnio mediacijos taikymo ir iš esmės lėmė, kad neteisminė mediacija nuo 2008 m. visą dešimtmetį buvo taikoma vangiai, menkai prisidėjo prie santarvės visuomenėje didinimo ir teismų darbo krūvio mažinimo. Akivaizdu, kad tiek visuomenė dar nebuvo pakankamai pasiruošusi priimti mediacijos metodą ir informuota apie šios procedūros naudą, tiek ir mediatoriai dar negalėjo būti užtikrinti savo profesionalumu bei galimybėmis rinktis kaip tik šią veiklą kaip pragyvenimo šaltinį. Viena vertus, toks reguliavimas sukūrė prielaidas taikyti neteisminę mediaciją ir numatė svarbiausius saugiklius šio proceso sąžiningumui bei teisėtumui, kita vertus, jam trūko priemonių nukreipti ginčo šalis į mediaciją, paskatinti jas naudotis mediacija, taip pat nepakako valstybės išpareigojimų plėtojant mediaciją.

Analizuojant užsienio valstybių praktiką, galima pastebėti, kad XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais daugelis valstybių ėmėsi taikyti įvairias papildomas mediacijos skatinimo priemones, įskaitant privalomąją mediaciją. Spartus mediacijos institucionalizavimo procesas daugelyje valstybių lėmė teigiamus poslinkius bei leido formuotis savarankiškai mediatoriaus profesijai, mažino teismų darbo krūvius ir didino šalių pasitenkinimą ginčų sprendimu.³¹

2015 m. rugsėjo 17 d. teisingumo ministras įsakymu patvirtino Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją³² (toliau – Koncepcija), kurią įgyvendinant buvo imtasi aktyvių veiksmų mediacijai skatinti. Rengiant Koncepciją aktyviai dalyvavo įvairių institucijų bei akademinės bendruomenės atstovai. Taigi šis dokumentas, kaip socialinės partnerystės rezultatas, realizavo daugelio jų interesus ir apibendrino lūkesčius. Kaip tik šioje Koncepcijoje pirmą kartą buvo iškelta mintis kai kurioms ginčų kategorijoms mediaciją taikyti kaip privalomą ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką.

Tenka konstatuoti, kad neteisminė mediacija Lietuvoje sunkiai prigijo ir dėl nepakankamai palankaus teisininkų, ypač advokatų, požiūrio į taikius susitarimus. Mykolo Romerio universiteto mokslininkų 2015 m. atlikto advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą tyrimo rezultatai parodė, kad advokatai mediaciją vertino kaip konkurenciją jiems sukuriančią veiklą, kuri kelia rizikas jų asmeninei profesinei sėkmei, galimybei gauti pajamų atstovaujant klientams ilgą laiką trunkančiuose teismo procesuose, o ne operatyvesnėje mediacijoje. Toks požiūris nesukuria prielaidų ti-

28 Nadja Alexander, *International and Comparative Mediation: Legal Perspectives* (Austin: Kluwer law International, 2009), 1.

29 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EC „Dėl kai kurių mediacijos civiliniuose ir komerciniuose ginčiuose aspektų“. *OJ L* 136, 24. 5. 2008.

30 Lietuvos Respublikos taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčiuose įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-07-31, 87-3462.

31 Alexander, *op. cit.*, 55–57.

32 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. *TAR*, 2015-09-17, Nr. 13939.

kėtis, kad advokatai remis mediacijos vystymąsi.³³ Situaciją taip pat sunkino Lietuvos visuomenės polinkis bylinėtis, kurį atspindi vis augantis bylų skaičius teismuose. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuva Europos teisingumo efektyvumo komisijos (CEPEJ) tyrimo metu buvo priskirta Europos Sąjungos valstybėms, kuriose yra didžiausias teismuose sprendžiamų bylų skaičius.³⁴ Kita vertus, civilinių bylų nagrinėjimo Lietuvos teismuose terminai yra vieni trumpiausių Europoje.³⁵ Todėl mediacijai be papildomų svertų ir paskaitų yra sudėtinga konkuruoti su teismais mūsų šalyje.

Visuotinai pripažįstama, kad mediacija yra puiki ginčų sprendimo teisme alternatyva, kai tenka spręsti emociškai jautrius asmenų, kurie tarpusavyje yra susiję ilgalaikiais ryšiais, ginčus. Šeimos ginčai yra kaip tik tokie. 2017 m. birželio 29 d. priėmus naują Taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčiuose įstatymo redakciją (keitėsi ir įstatymo pavadinimas į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas³⁶) buvo įtvirtinta nuostata dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, kurie yra sprendžiami ginčo teiseną. Šis pokytis buvo sąlygotas būtinybės užtikrinti vaikų interesus šeimos ginčiuose, derinti priimamus sprendimus prie kiekvienos šeimos individualios situacijos, taupyti šalių laiką ir pinigus, atkurti jų tarpusavio sąveiką bei užkirsti kelią naujiems ginčams atsirasti ateityje, o mediacija matyta kaip tinkama tam priemonė. Manoma, kad emocijomis grįstų šeimos narių konfliktų išsprendimas mediacijos būdu iki teismo galėtų ir teismus atlaisvinti darbui su teismo pagalbos ir aktyvaus įsikišimo reikalaujančiais teisiniais ginčais.

Apibendrinant privalomoji mediacija šeimos ginčiuose Lietuvos teisėje atsirado kaip priemonė skatinanti mediacijos taikymą emociškai jautriuose ginčiuose tarp asmenų, kuriuos sieja ilgalaikiai tarpusavio santykiai ir kurių metu būtina užtikrinti vaikų interesus. Šį pokytį lėmė prieš tai buvusio teisinio reguliavimo neefektyvumas, nes iki Mediacijos įstatymo priėmimo 2017 m. birželio 29 d. neteisminė mediacija iš esmės nesivystė ir, priešingai nei kitose pasaulio valstybėse, neteikė apčiuopiamos naudos visuomenei.

2.2.2. Privalomosios mediacijos paslaugų teikimo sistema

2020 m. sausio 1 d., vadovaujantis Mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 2 punktu, Lietuvoje pradėta taikyti privalomoji neteisminė mediacija šeimos ginčiuose, kurie yra sprendžiami ginčo teiseną (pavyzdžiui, santuokos nutraukimas dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, ginčai, susiję su vaikų išlaikymu, jų gyvenamosios vietos ar bendravimo tvarkos su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina nustatymo bei kiti ginčai, kurie yra sprendžiami pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso³⁷ (toliau – CPK) XIX skyrių. Šalis, nepasinaudojusi privalomoji mediacija, neturės teisės kreiptis į teismą, nes nesilaikė įstatymu nustatytos privalomos ikiteisminės ginčų sprendimo tvarkos.

Įstatymų leidėjas pasirinko realizuoti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose idėją leidęs ginčo šalims pasirinkti – ginčo šalių lėšomis apmokamos privalomosios mediacijos arba valstybės finansuojamos privalomosios mediacijos modelį. Visos ginčų šalys, kurioms kyla pareiga pasinaudoti privalomąja mediacija šeimos ginčiuose, gali arba kreiptis dėl privalomosios mediacijos atlikimo į privatų Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą esantį mediatorių ir susimokėti už jo paslaugas, arba, nepaisant gaunamų pajamų dydžio, gali kreiptis dėl privalomosios mediacijos atlikimo valstybės lėšomis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą (toliau – VGTPT).

33 Natalija Kaminskienė, Agnė Tvaronavičienė, Gražina Čiuladienė ir Inga Žalėnienė, „Lietuvos advokatų požiūris į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas“, *Socialinių mokslų studijos* 8, 1 (2016): 44–62.

34 European Judicial Systems. Efficiency and Quality of Justice, *CEPEJ Studies*, 26 (2018), <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>.

35 The 2019 EU Justice Scoreboard, 5 paveikslas, p. 12, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf.

36 Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, *supra* note 27.

37 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

Pirmu atveju šalys turės teisę rinktis mediatorių savo nuožiūra iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir su juo dėl mediacijos paslaugų tartis sutartiniu būdu. Tokiu atveju valstybė neatlygins mediatoriui už darbą, šalys turės už jo paslaugas mokėti pačios. Antru atveju mediatoriams, kurie yra sudarę sutartis su VGTPT, valstybė atlygins už 4 valandas mediacijos proceso, 1 valandą pasirengimo jai ir 1 valandą proceso rezultatams įforminti. Teisės aktai nenumato galimybės mediaciją pratęsti, tačiau pagal susitarimą su VGTPT paskirtu mediatoriumi šalys galės procesą tęsti, bet turės mediatoriui už paslaugas mokėti pačios.

Atkreiptinas dėmesys, kad naudojantis privalomosios mediacijos paslaugomis per VGTPT, iš valstybės biudžeto lėšų apmokama tik už vieno mediatoriaus teikiamas mediacijos paslaugas. Jeigu ginčo šalys pageidauja, kad privalomąją mediaciją vykdytų keli mediatoriai, už kitų mediatorių teikiamas mediacijos paslaugas apmokama ginčo šalių lėšomis, o mediacijos paslaugų kaina nustatoma ginčo šalių ir mediatoriaus susitarimu.

Kaip ginčo šalys galės įgyvendinti savo pareigą kreiptis privalomosios mediacijos? Mediacijos įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad privalomąją mediaciją inicijuoja ginčo šalys bendru sutarimu arba viena iš ginčo šalių. Viena iš šalių arba abi šalys bendrai privalės pateikti prašymą VGTPT dėl mediatoriaus skyrimo. Kaip jau minėta, šalis arba abi šalys taip pat gali prašymą dėl mediacijos vykdymo pateikti ir savo pasirinktam mediatoriui, įrašytam į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Gavus vienos šalies prašymą, VGTPT arba šalies pasirinktas mediatorius ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo jo gavimo dienos išsiųs kitai ginčo šaliai pranešimą apie gautą prašymą, kartu nurodydami, kad ne vėliau kaip per penkiolika darbo dienų nuo pranešimo išsiuntimo dienos turi būti gautas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo. Jeigu per penkiolika darbo dienų nuo šio pranešimo išsiuntimo dienos nebus gaunamas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo, bus vertinama, kad kita ginčo šalis nesutiko pasinaudoti privalomąja mediacija. Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 21 str. 5 dalimi, šiais atvejais privalomąją mediaciją inicijavusi ginčo šalis turi teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo ir yra laikoma, kad ginčo šalis įgyvendino įstatymuose nustatytą reikalavimą pasinaudoti privalomąja mediacija. Gavus abiejų šalių prašymą, VGTPT arba šalių pasirinktas mediatorius organizuos mediacijos susitikimą. Atkreiptinas dėmesys, kad VGTPT turi skirti patalpas privalomajai mediacijai vykdyti, tačiau ginčo šalių ir mediatoriaus susitarimu privalomoji mediacija gali būti vykdoma ir kitose patalpose.

Būtina atkreipti dėmesį, kad tiesiogiai Mediacijos įstatyme pareiga pasinaudoti privalomąja mediacija yra priskiriama būsimam ieškovui. Jis, ketindamas pateikti ieškinį teismui, privalo šią savo pareigą realizuoti. Potencialus atsakovas, t. y. kita ginčo šalis, yra kviečiamas į privalomąją mediaciją. Jo nesutikimas dalyvauti mediacijoje nesukelia kliūčių konstatuoti, kad pirmoji šalis pasinaudojo privalomąja mediacija. Žinoma, antroji šalis rizikuoja, kad teismas, išsprendęs ginčą, skirstydamas bylinėjimosi išlaidas, gali nukrypti nuo įprastų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių ir jas paskirstyti nepalankiai tai ginčo šaliai, kuri neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija (CPK 93 str. 4 d.). Tačiau jokios kitos sankcijos jai negali būti taikomos. Kita vertus, antroji šalis taip pat gali atvykti į mediaciją, pasirašyti sutikimą spręsti ginčą mediacijos būdu, tačiau pasinaudoti savo teise iš mediacijos proceso pasitraukti. Tokiu atveju mediatorius turi konstatuoti, kad mediacija pasibaigė nesudarius taikos sutarties, tačiau neturi teisės atskleisti šios nesėkmės priežasčių ir aplinkybių (pvz., kuri iš šalių pasitraukė iš mediacijos proceso).

Sistemiškai vertinant privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimą būtina atkreipti dėmesį į keletą probleminių aspektų. 2008 m. Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas sukūrė mediacijos teisinius pagrindus, tačiau daugeliu aspektų buvo nepakankamas mediacijai vystytis Lietuvoje. Situacija iš esmės pasikeitė, kai 2017 m. buvo priimtas Mediacijos įstatymas, kuriame mediacija buvo sureguliuota daug detaliau. Buvo nustatyta mediacijos institucinė sistema, kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, reglamentuoti mediatorių nusišalinimo, atsakomybės klausimai ir daugelis kitų. Pasak N. M. Alexander, mediacija yra labai lankstus ir prisitaikantis

procesas ir šis veiksnys gali sukurti iššūkių teisėkūros subjektams.³⁸ Šis pastebėjimas yra labai aktualus Lietuvai, nes šiandien sukurtas teisinis reguliavimas nustato mediatoriams ir mediacijos procesui gana griežtus teisinius rėmus, kurių nevalia peržengti. Teigtina, kad mediacijos teisinio reguliavimo detalumas jau yra pakankamas ir būtų netikslinga pasiduoti bandymams jį dar labiau detalizuoti. Diskutuojant apie mediacijos plėtrą su įvairių institucijų atstovais, dažnai išgirstama nuomonė, kad mediaciją būtina detaliau reguliuoti. Tai paaiškinama teisininkų noru mediacijos procesą formalizuoti nustatant aiškias taisykles, kurių visi turi laikytis. Tačiau toks noras leidžia kilti rizikai, kad mediacija neteks savo neformalumo ir paprastumo, kurį privalu apsaugoti, siekiant mediacijos tikslo – santarvės tarp besiginčijančių asmenų atkūrimo. Kalbant apie privalomąją mediaciją, svarbu paminėti, kad, sekant užsienio valstybių praktiką, toks mediacijos institucionalizavimo lygmuo, kai mediacija tampa privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka, yra pats aukščiausias.³⁹ Tai identifikuoja poreikį saugoti likusį mediacijos proceso neformalumą, vengti papildomų reikalavimų ir stengtis nedidinti valstybės įtakos ginčams spręsti mediacijoje.

2.2.3. Mediacijos instituto Lietuvoje probleminiai klausimai

Privalomosios mediacijos fone, kai didžiulis skaičius ginčų perduotas privalomajai mediacijai nuo 2020 m. sausio 1 d., būtina aptarti mediacijos valdymo schemą. Mediacijos taikymą šiuo metu kontroliuoja net penki subjektai, kurių kiekvienas turi savo atsakomybės sritis. Mediacijos valdymo institucijos yra Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Teisėjų taryba ir VGTPT. Teisingumo ministerija yra atsakinga už mediacijos teisinį reguliavimą nustatančių teisės aktų projektų rengimą bei tų teisės aktų vykdymo priežiūrą. Teisėjų taryba koordinuoja teisminės mediacijos organizavimą ir vykdymą. VGTPT sudaro ir tvarko Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, koordinuoja privalomosios mediacijos paslaugų teikimą. Teisingumo ministerijai pavestų funkcijų mediacijos srityje įgyvendinimą padeda užtikrinti Mediacijos koordinavimo taryba. Skundus dėl mediatorių veiklos nagrinėja Mediatorių veiklos vertinimo komisija. Mediatorių kvalifikacinio egzamino metu pretendentes vertina Mediatorių egzamino komisija. Šie trys subjektai yra visuomeninio pobūdžio, jų nariais teisingumo ministras skiria įvairių institucijų, susijusių su mediacija, atstovus.

2017 m. mediatoriai įsteigė profesinę organizaciją – Lietuvos mediatorių rūmus. Ši asociacija vienija apie 70 aktyvių praktikuojančių mediatorių. Atkreiptinas dėmesys, kad kitaip nei Lietuvos advokatūros, Notarų rūmų, Antstolių rūmų atvejais šiai organizacijai iš valstybės pusės nėra suteikti jokie administraciniai įgalinimai. Teigtina, kad kaip tik ši organizacija ateityje gali ne tik atstovauti Lietuvos mediatoriams, bet taip pat ir administruoti Lietuvos mediatorių sąrašą, užtikrinti mediatorių veiklos vertinimą, mediatorių egzaminavimą ir mediatorių kvalifikacijos tobulinimą.

Kitas rizikos privalomajai mediacijai veiksnys yra susijęs su mediatorių kvalifikacija. Šiuo metu yra nustatyti aiškūs kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams. Deja, taip pat yra ir išimčių sąrašas, leidžiantis didelei daliai potencialių mediatorių įgyti šį statusą neturint tinkamo pasirengimo. Tai ypač aktualu privalomosios mediacijos atveju, kai žmonės ateis į mediaciją iš pareigos ir nuo mediatoriaus profesionalumo daugiausia priklausys, koks rezultatas šiame procese bus pasiektas ir kokia nuomonė apie šį procesą susiformuos visuomenėje. Trejų metų darbo patirtį turinčių advokatų, notarų, antstolių atleidimas nuo mediatoriaus kvalifikacinio egzamino laikymo sudaro sąlygas asmenims, neturintiems pakankamai mediacijos proceso žinių, įgūdžių, o dažnai ir tinkamų šiai veiklai asmeninių savybių, teikti neteisminės mediacijos, įskaitant ir privalomosios mediacijos, paslaugą. Nediskutuotinas aukštas išvardytų teisininkų profesijų ekspertinių žinių teisės srityje

³⁸ Alexander, *supra* note 28, 55.

³⁹ Lydia Nussbaum, „Mediation as Regulation: Expanding State Governance over Private Disputes“, *Utah Law Review*, 2 (2016): 361–415.

lygis, tačiau mediacijos metu svarbesnės yra mediacijos proceso, psichologijos žinios bei įgūdžiai, leidžiantys užčiuopti ginčo šalių tikruosius interesus ir juos suderinti, o ne pagrįsti ar paneigti jų užimamas teises pozicijas.

Mediatorių kvalifikacijos klausimu pastebėtina, kad mediatorių egzaminų vykdymo rezultatai rodo, jog tikimybė išlaikyti egzaminą yra lygi apie 50 procentų. Dažniausiai kandidatai egzamino neišlaiko dėl praktinių mediacijos taikymo įgūdžių bei komunikacijos gebėjimų stokos. Tai signalizuoja apie didelį poreikį į praktinį patyrimą orientuotų mediacijos mokymų, kurių metu dalyviai simuliuotų sudėtingus ginčus ir mokytųsi taikyti mediacines technikas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad privalomoji mediacija bus taikoma visuose šeimos ginčiuose, sprendiniuose ginčo teise, be išimčių. Tai reiškia, kad ji bus privaloma net ir tais atvejais, kai ginčo šalys dėl objektyvių priežasčių nenorės susitikti. Pavyzdžiui, smurto artimoje aplinkoje atvejais. Mediacijos santuokos nutraukimo bylose tikslas yra rasti abipusį sutarimą dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Mediacijoje niekuomet nėra sprendžiami smurto artimoje aplinkoje ir atsakomybės už jį klausimai. Mediacijos metu poros nėra konsultuojamos, tad daugeliu atveju mediatoriai nesieks šalių sutaukinti tiek, kad jos nuspręstų santuoką išsaugoti. Mediatorius padeda šalims taikiai rasti sprendimus tiems klausimams, kurie yra susiję su jų santuokos nutraukimu, pavyzdžiui, vaikų gyvenamosios vietos nustatymas, jų išlaikymas, bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina tvarka, turto dalybos. Šeimos ginčiuose, kai tarp šalių buvo smurto, minėti klausimai yra lygiai taip pat aktualūs, o dėl ypatingų sunkinančių aplinkybių, t. y. buvusio smurto, juos spręsti susitarimo būdu pačios ginčo šalys dažniausiai nepajėgia. Tokiais atvejais, jei ginčo šalys sutinka spręsti ginčą mediacijos būdu, mediaciją rekomenduojama vykdyti „šaudyklės“ forma, t. y. ginčo šalims mediacijoje nesusitinkant. Pritartina įstatymų leidėjui, kad nėra tikslinga drausti šalims pasinaudoti mediacija tarpusavio šeimos ginčams spręsti vien dėl to, kad šeimoje buvo smurto artimoje aplinkoje atvejų. Tačiau yra būtina užtikrinti mediatorių pasirengimą dirbti su tokio- mis šeimomis. Mediatoriai privalo išaiškinti atskirai ginčo šalims jų teisę iki mediacijos pradžios atsisakyti dalyvauti mediacijoje, taip pat mediatoriai turi teisę nutraukti mediaciją, jei mano, kad ji dėl objektyvių priežasčių nėra galima. Mediatoriai turi laisvę organizuoti mediaciją pasitelkę informacines technologijas arba dirbti su abiem šalimis atskirai, joms nesusitinkant. Tokia mediatoriaus vaidmens aptariamuose ginčiuose svarba dar labiau išryškina poreikį kalbėti apie mediatorių kvalifikaciją. Mediatoriai turi būti pasirengę atpažinti smurtą ir taikyti tinkamas strategijas tokiose mediacijose. Esama situacija, kai tik 1/5 Lietuvos mediatorių sąrašė esančių asmenų yra išlaikę kvalifikacinį egzaminą, kurio metu tikrinamos žinios, įgūdžiai ir asmeninės mediatoriaus savybės, kelia klausimą, ar Lietuvos mediatoriai bus pajėgūs efektyviai koordinuoti sudėtingus mediacijos procesus ir suteikti šalims jų poreikius atitinkančią paslaugą?

Privalomosios mediacijos atveju svarbu aptarti ir Lietuvos mediatorių ryžtą teikti privalomosios mediacijos paslaugas per VGTPPT mažinančius veiksnus. Numatoma, jog kiekvienais metais privalomąją mediaciją pasieks apie 8000 šeimos ginčų. Jiems spręsti reikės daug profesionalių mediatorių. Šiuo metu Lietuvos mediatoriai vangiai sudarinėja sutartis su VGTPPT. Tokį jų atsargumą galima paaiškinti. Pirma, privalomosios mediacijos paslaugas, kurių teikimą koordinuos VGTPPT, finansuos valstybė. Šiuo metu numatyta, kad už vieną privalomosios mediacijos valandą mediatoriams bus mokamas 13 eurų (iki mokesčių) atlygis. Atkreipiamas dėmesys, kad rinkoje mediatoriaus darbo valanda vertinama bent kelis kartus daugiau. Konstatuotina, kad toks atlygis mediatoriams yra per mažas ir neorus. Galima prognozuoti, kad laikui bėgant, mediatoriams pasisėmus reikalingos patirties, jie iš vis nustos teikti paslaugas per VGTPPT ir ieškos kitų mediatoriaus veiklos galimybių. Antra, padėtis tampa dar sudėtingesnė, kai mediatoriai stebi situaciją dėl apmokėjimo už advokatų suteiktas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paslaugas. Akivaizdu, kad tokios skolos gali susidaryti ir už mediatorių paslaugas. Tai yra didžiulė grėsmė mediatoriaus profesijos vystymuisi, nes mediatoriai negali numatyti, kada jiems bus atlyginta už paslaugas. Mediatoriaus veikla tokioje situacijoje negali tapti pagrindinė. Taigi tikėtina, kad ji liks žmonių pomėgiu, o tai garantuotai neprisidės prie jų profesinio augimo. Trečia, šiuo metu mediacijos plėtra, įskaitant ir

privalomąją mediaciją, iš dalies yra finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Mediatoriams pagrįstai kyla klausimas, ar valstybė bus pajėgi užtikrinti tolimesnį mediacijos sistemos išlaikymą ir vystymąsi, kai šis finansavimas baigsis?

Išvados

1. Lietuvoje mediacija jau kelis dešimtmečius yra gerai žinomas, tačiau praktikoje retai taikytas ginčų sprendimo metodas. Tai lėmė iki 2019 m. galiojęs nepakankamas mediacijos teisinis reguliavimas ir per mažas valstybės vaidmuo skatinant šio instituto plėtrą.
2. Reikalavimas pasinaudoti mediacija kaip privaloma ikiteismine šeimos ginčų sprendimo tvarka yra svarbus mediacijos institucionalizacijos Lietuvoje etapas. Tikimasi, kad privalomoji mediacija padės ginčo šalims šeimos nesutarimus spręsti taikiau, mažins teismų darbo krūvį bei taupys ginčo šalių ir valstybės lėšas. Užtikrinant didelį privalomosios mediacijos paslaugų prieinamumą, visi Lietuvos gyventojai galės pasinaudoti šia paslauga nemokamai, o mediatoriams už jų pagal su VGTPT sudarytas sutartis suteiktas paslaugas bus atlyginta iš valstybės biudžeto. Mediatoriai taip pat galės šias paslaugas teikti privačiai už su ginčo šalimis suderintą įkainį.
3. Išanalizavus privalomosios mediacijos teisinį reguliavimą pastebėti keli probleminiai klausimai. Sukurta mediacijos valdymo sistema yra labai sudėtinga, o atskiros atsakomybės sritys padalytos net šešiams skirtingiems subjektams. Nustatęs aiškius ir pažangią pasaulio valstybių praktiką atitinkančius kvalifikacinius reikalavimus mediatoriams, įstatymų leidėjas numatė nepagrįstai platų išimčių sąrašą, tuo sukurdamas prielaidas mediatoriaus veikla versti asmenims, neturintiems pakankamai žinių, įgūdžių ir asmeninių savybių. Daug diskusijų kelia ir privalomosios mediacijos taikymas visiems be išimties šeimos ginčams, nes nėra aišku, kokia formuosis mediacijos taikymo ginčiuose, tarp kurių šalių yra buvę smurto, praktika. Nerimą kelia ir rinkos kainų neatitinkantis įkainis, kuris yra siūlomas mediatoriams už privalomosios mediacijos, kurios teikimą administruoja VGTPT, paslaugų teikimą.
4. Apibendrinant, konstatuotina, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įvedimas yra vertintinas kaip pozityvus pokytis plėtojant taikesnius ir į santykių išsaugojimą orientuotus ginčų sprendimo būdus. Vis dėlto šio pokyčio efektyvumas daugiausia priklauso ne tik nuo teisinio reguliavimo, bet ir mediacijos sistemą valdančių institucijų vadybinių gebėjimų bei mediatorių profesionalumo.